

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ВПЛИВУ ІНФОРМАЦІЙНОЇ АГРЕСІЇ НА СВІДОМІСТЬ ГРОМАДЯН СЕРЕДНЬОГО ВІКУ¹

CERTAIN ASPECTS OF THE INFORMATION AGGRESSION INFLUENCE ON THE CONSCIOUSNESS OF MIDDLE-AGED CITIZENS

У статті окреслено окремі аспекти впливу інформаційної агресії з боку російської федерації на свідомість українських громадян середнього віку. Наголошено, що особливості політичної й економічної ситуації, наявність травматичних життєвих подій, умови війни можуть призвести до виникнення в осіб середнього віку внутрішніх конфліктів, неврівноваженості, загостреної чутливості до зовнішніх впливів, напруженості внутрішньоособистісних суперечностей, руйнування власних уявлень про цінності, ідеали, смисли тощо. Зазначено, що типовими ознаками, які характеризують кризу середнього віку, є: паніка; тривожність; підвищена чутливість до критики; актуалізація фобій; переоцінка сенсу життя; зміна ієрархії мотивів і ціннісних орієнтацій. Звернено увагу, що всі ці внутрішні проблеми, суперечності, слабкості і вразливості використовує рф. Акцентовано, що з метою зміни світосприйняття людей середнього віку, впливу на свідомість осіб середнього віку вона застосовує методи соціально-економічного і політичного розшарування. Зазначено, що інформаційна агресія може призвести до обрання особою середнього віку деструктивного підходу подолання негативних подій у житті, які постають джерелом її деформації і дезадаптації. Виражений травматичний вплив на осіб середнього віку мають емоційно насичені відеоматеріали, які містять інформацію про загибель і травматизацію дітей, тварин; персональні історії постраждалих; руйнування і завдання шкоди землі; вбивства, катування, ґвалтування; порівняння і протиставлення; окупацію свого населеного пункту, щодо якої люди навіть уже після їх звільнення мають складні переживання. Звернено увагу, що перегляд травматичного контенту, пов'язаного з війною і її наслідками, викликає в осіб середнього віку сильні емоційні реакції (неконтрольовані сльози; нестримна агресія; порушення сну тощо).

Ключові слова: війна, інформаційна агресія, криза середнього віку, особа середнього віку, травматичний вплив.

The article outlines certain aspects of the information aggression influence by the Russian Federation on the consciousness of middle-aged Ukrainian citizens. It is emphasized that the peculiarities of the political and economic situation, the presence of traumatic life events, and war conditions can lead to the emergence of internal conflicts, instability, heightened sensitivity to external influences, tension of intrapersonal contradictions, destruction of one's own ideas about values, ideals, meanings, etc. in middle-aged people. It is noted that typical signs characterizing a midlife crisis are: panic; anxiety; increased sensitivity to criticism; actualization of phobias; reassessment of the meaning of life; change in the hierarchy of motives and value orientations. Attention is drawn to the fact that the Russian Federation uses all these internal problems, contradictions, weaknesses, and vulnerabilities. It is emphasized that it uses methods of socio-economic and political stratification to change the worldview and influence the consciousness of middle-aged people. It is noted that information aggression can lead to a middle-aged person choosing a destructive approach to overcoming negative events in life, which are the source of its deformation and maladaptation. Emotionally charged video materials containing information about the death and injury of children and animals; personal stories of victims; destruction and damage to the earth; murders, torture, rape; comparison and contrast; occupation of their locality, in relation to which people experience complex experiences even after their liberation, have a pronounced traumatic effect on middle-aged people. It is noted that the revision of traumatic content related to the war and its consequences causes strong emotional reactions in middle-aged people (uncontrollable tears; uncontrollable aggression; sleep disturbance, etc.).

Key words: war, information aggression, midlife crisis, middle-aged person, traumatic influence.

УДК 159.955.1:316.343-054.5]:[351.862.4:342.78](477.52).6
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2024/73.47>

Степаненко В.І.,
докт. пед. наук, доцент,
професор кафедри соціальної роботи та педагогіки вищої школи
Волинського національного університету імені Лесі Українки

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Люди середнього віку є активними і впливовими учасниками розбудови нашого суспільства. Вони мають потужний потенціал фізичних і розумових здібностей, великий життєвий досвід, які можуть принести користь подальшому розвитку держави. Проте особливості політичної й економічної ситуації, наявність травматичних життєвих подій, умови війни можуть призвести до виникнення у цієї категорії населення внутрішніх конфліктів, неврівноваженості, загостреної чутливості до зовнішніх впливів, напруженості внутрішньоособистісних суперечностей, руйнування власних уявлень про

цінності, ідеали, смисли тощо [5] Сутність проблеми полягає в тому, що російська інформаційна агресія, враховуючи різні аудиторії, регіони, соціальні групи, індивідуальні особливості, внутрішні проблеми, суперечності, слабкості, вразливості українського суспільства, політики, економіки, культури та історії, використовує різні канали, методи, технології і наративи для досягнення своїх цілей [2].

За даними дослідження щодо впливу воєнного стану на інформаційне навантаження особи, результати якого представлені у роботі Н. Максимової і Ю. Красілової, 22% осіб, серед

¹ Публікація містить результати досліджень, проведених за грантової підтримки Національного фонду досліджень України за проектом 2021.01/0021 «Формування критичного мислення громадян як чинник безпеки в умовах збройного насилля та інформаційної агресії на Сході України».

яких переважно були люди середнього віку (35–50 років), відчували такі негативні наслідки інформаційного перевантаження, як утом та розпорошення уваги. У свою чергу, особи жіночої статі відповідного віку відмічали в себе високий рівень тривоги та безсоння, перегляд новин щогодини, який викликав у них такі емоції, як сум і хвилювання за теперішнє та майбутнє нашої країни [10]. Це підкреслює потребу та актуальність дослідження особливостей впливу інформаційної агресії на свідомість громадян середнього віку, що і буде здійснено в межах цієї публікації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Аналіз джерел наукової літератури, які стосуються розвитку мислення, когнітивної сфери осіб середнього віку, дозволив виокремити певні наукові праці, які становлять інтерес в контексті нашого дослідження. Вік зрілості (40–45 років) вважають найпродуктивнішим стосовно найвищих досягнень інтелекту [6]. Проте дослідженням, проведеним Л. Гресь щодо особливостей ціннісних орієнтацій особистості, яка переживає кризу середини життя, виявлено негативні зв'язки цінності «творчість» та тріади «активність» – «цікава робота» – «впевненість у собі» та зроблено висновок, що особистість періоду середньої дорослості, яка виявляє спрямованість на професійну самореалізацію та роботу, відхиляє творчість як цінність власного життя [3] Singh-Maoux та ін. звертають увагу, що зниження когнітивних здібностей починається у віці 45 років [19]. Дослідження середнього віку в США (MIDUS), які почалися в 1994 р., підтверджують, що період середнього віку є своєрідним компромісом з певним когнітивним і фізичним зниженням різного ступеня. Когнітивна механіка швидкості обробки інформації перебуває у відносному занепаді, однак знання, досвід і підвищена здатність регулювати емоції можуть компенсувати ці втрати в осіб середнього віку [18]. Балтиморське довгострокове дослідження старіння показує, що зниження когнітивних здібностей у середньому віці відбувається за різними як лінійними, так і нелінійними моделями, особливо впливаючи на пам'ять, міркування та час реакції [16].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Аналіз джерел наукової літератури свідчить, що більшість праць присвячені вивченню ситуативних або вікових криз, які переживає людина від народження до ранньої юності [13], впливу інформаційної агресії на відповідні вікові категорії, вивченню специфіки формування у них критичного мислення [1; 15]. Що ж стосується осіб середнього віку, то наукові розробки, які висвітлюють відповідне питання, є нечисельними і малодослідженими. Вчені звертають увагу, що середній вік є особливо вразливим періодом життя для погіршення психічного здоров'я та благополуччя, але мало що відомо про потенційні причини цього

явища та про те, хто є людьми з підвищеним ризиком [17].

Мета статті – окреслити окремі аспекти впливу інформаційної агресії з боку російської федерації на свідомість українських громадян середнього віку.

Публікація містить результати досліджень, проведених за грантової підтримки Національного фонду досліджень України за проектом 2021.01/0021 «Формування критичного мислення громадян як чинник безпеки в умовах збройного насилля та інформаційної агресії на Сході України».

Виклад основного матеріалу. У середньому віці в людини може спостерігатися тенденція до зростання ригідності у поглядах і діях, до сприйняття нових ідей, що може призвести до нетерпимості і фанатизму в поведінці. Жорсткі установки можуть призвести до помилок і нездатності сприймати творче вирішення питань [12].

Криза середнього віку може бути пов'язана зі смисложиттєвими (утрата сенсу життя, що призводить до застою особистісного розвитку), ціннісними орієнтаціями (настає переломний момент, починається переоцінка життєвих цінностей, перегляд прожитого відрізка життя. Від вибору ціннісних орієнтацій залежить смислова сфера життєдіяльності) мотиваційною (виникає ситуація або відсутність мотивів, або їх боротьба), професійною (скорочення перспектив), емоційною (емоційне вигорання) сферами.

За даними дослідження, проведеного С. Кузіковою і Т. Щербак серед осіб віком 35–45 років, у 45,7% домінує дифузний тип ідентичності, що вказує на відсутність ціннісних орієнтацій і чіткого уявлення про життя. Для них характерними є:

- високий рівень незадоволеності собою та своїми можливостями;
- сумніви в цінності власної особистості, відстороненість, утрата інтересу до свого внутрішнього світу;
- небажання змінюватися на тлі загального ставлення до себе;
- наявність внутрішніх конфліктів, неадекватної самооцінки, яка призводить до сумнівів у своїй здатності до ефективної діяльності [7].

Отже, типовими ознаками кризи середнього віку є: паніка; тривожність; підвищена чутливість до критики; актуалізація фобій; переоцінка сенсу життя; зміна ієрархії мотивів і ціннісних орієнтацій [4].

Усі ці внутрішні проблеми, суперечності, слабкості і вразливості використовує рф. З метою зміни світосприйняття людей середнього віку росією використовуються методи соціально-економічного і політичного розшарування. Наприклад, підбираються прийнятні наративи, які використовують вплив особистого досвіду осіб середнього віку на систему світосприйняття, побудований на певних когнітивних упередженнях, виражених

в нелогічності і непослідовності висновків: дестабілізація суспільства через формування ажіотажу довкола процесів викривлення історичних фактів, зокрема це стосується окремих історичних постатей – І. Мазепа, С. Бандера, Р. Шухевич та ін.; питання економічного і політичного вектору, які унеможливають глобалізацію, нав'язують комплекс меншовартості (тези про: «Ukraine fail state»; тотальну корупцію; дешевий газ; «Ніхто не чує Донбас»; «У Львові б'ють російськомовних»; «Америка викупить Україну» та ін.).

Ключова характеристика когнітивного ефекту на людей середнього віку – страх, який базується на небажанні втрати стабільності і переходу до стадії пошуку [14].

Інформаційна агресія може призвести до обрання особою середнього віку деструктивного підходу подолання негативних подій у житті, які постають джерелом її деформації і дезадаптації. Особистість бере на себе «похмурий погляд на життя». Тезами такого підходу є: «Вже пізно щось змінювати»; «Вже нічого не домогтися» тощо, що в подальшому може призвести до динамічно-регресивного розвитку особистості [13].

Основними джерелами інформації, які використовують для отримання новин особи віком 40–59 років є соціальні мережі, телебачення та інтернет [8]. Люди середнього віку більше споживають інформацію з Telegram-, YouTube-каналів та різних сайтів, віддаючи перевагу офіційним каналам.

Виражений травматичний вплив на відповідну категорію мають емоційно насичені відеоматеріали, у яких ідеться про:

- загибель і травматизацію дітей, тварин (беззахисність і залежність категорій);
- персональні історії постраждалих;
- руйнування і завдання шкоди землі;
- вбивства, катування, ґвалтування;
- порівняння і протиставлення (наприклад, квітучі міста і їхні спричинені обстрілами і бомбардуваннями руїни; дитячий майданчик на фоні зруйнованого будинку тощо);
- окупацію свого населеного пункту, щодо якої люди навіть уже після їх звільнення мають складні переживання.

Перегляд травматичного контенту, пов'язаного з війною і її наслідками, викликає сильні емоційні реакції, зокрема неконтрольовані сльози, нестримну агресію, порушення сну.

Особам середнього віку доволі складно детально описувати свої емоційні реакції. Це може бути пов'язано як із загальним низьким рівнем розвитку рефлексії і самоаналізу, розуміння своїх почуттів і переживань, так і з несвідомим блокуванням неприємних спогадів і пов'язаних із ними переживань. Інтенсивність емоційних реакцій залежить від повторних переглядів і їхньої тривалості [11].

Слід звернути увагу, що спостерігаються деякі гендерні відмінності. Жінки є більш вразливими до травматичного контенту, ніж чоловіки. Виявлені певні відмінності і в сенсожиттєвих орієнтаціях, які стосуються визначення цілей на майбутнє. Чоловікам, порівняно з жінками середнього віку, важче визначити такі цілі, орієнтуватися на них у найближчій і відділеній життєвій перспективі [10].

Висновки. Отже, типовими ознаками, які характеризують кризу середнього віку, є: паніка; тривожність; підвищена чутливість до критики; актуалізація фобій; переоцінка сенсу життя; зміна ієрархії мотивів і ціннісних орієнтацій. Усі ці внутрішні проблеми, суперечності, слабкості і вразливості використовує рф. З метою зміни світосприйняття людей середнього віку, впливу на свідомість осіб середнього віку вона застосовує методи соціально-економічного і політичного розшарування. Інформаційна агресія може призвести до обрання особою середнього віку деструктивного підходу подолання негативних подій у житті, які постають джерелом її деформації і дезадаптації. Перспективу подальших наукових розвідок складають дослідження, які стосуються методологічних засад розвитку та збереження критичного мислення у відповідній категорії громадян як чинника безпеки в умовах збройного насилля та інформаційної агресії.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Волосевич І., Когут І., Жерьобкіна Т., Назаренко Ю. Вплив війни на молодь в Україні. Київ, 2023. URL: <https://www.undp.org/ukraine/publications/impact-war-youth-ukraine> (дата звернення: 16.07.2024).
2. Воробець Н. Інформаційна війна росії проти України: динаміка впливу на суспільну свідомість і виклики для національного становлення. *Вісник Прикарпатського університету*. Серія: Політологія. 2023. Вип. 15. С. 18–25. DOI: <https://doi.org/10.32782/2312-1815/2024-1-3>
3. Гресь Л. О.^а Особливості ціннісних орієнтацій особистості, що переживає кризу середини життя. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського*. Серія: Психологічні науки. 2014. Вип. 2.12. С. 63–67.
4. Гресь Л. О.^б Психологічний зміст кризи середини життя особистості. *Науковий огляд*. 2014. Т. 6. № 5. URL: <https://naukajournal.org/index.php/naukajournal/article/view/226> (дата звернення: 17.07.2024).
5. Дмитрієва С. М., Косарєва З. П. Долання кризи середнього віку за допомогою арт-терапії як чинник особистісного зростання. *Конкурентоспроможність в умовах глобалізації: реалії, проблеми та перспективи*: матеріали X Міжнар. наук.-практ. конфер. / За ред. Саух І. В. Житомир: Вид-во ЖФ КІБІТ, 2016. С. 64–69.
6. Кошель Н. А. Особливості дослідження й формування смислів у кризовий і перехідний періоди. *Габітус*. 2021. Вип. 25. С. 89–96. DOI: <https://doi.org/10.32843/2663-5208.2021.25.15>

7. Кузікова С. Б., Щербак Т. І. Психологічні особливості перебігу кризи середнього віку. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія: Психологічні науки. 2020. Вип. 2. С. 132–138. DOI: <https://doi.org/10.32999/ksu2312-3206/2020-2-18>

8. Лорян Р. Медіаспоживання українців в умовах повномасштабної війни. Опитування ОПОРИ. 2022. URL: <http://surl.li/ubrvhu> (дата звернення: 14.07.2024).

9. Максимова Н. Ю., Красілова Ю. М. Вплив воєного стану на інформаційне навантаження особи. *Габітус*. 2023. Вип. 47. С. 121–126.

10. Матковська К. А. Гендерні особливості перебігу кризи середини життя. *Актуальні проблеми психології в закладах освіти*. 2023. Вип. 13. С. 69–76. DOI: <https://doi.org/10.31812/psychology.v13i.7666>

11. Найдьонова Л., Григоровська Л., Губеладзе І., Найдьонов М., Умеренкова Н., Дятел Н. Психологічні параметри медіатравматизації: результати фокус-групових досліджень. *Проблеми політичної психології*. 2024. Т. 15. Вип. 29. С. 73–95. DOI: <https://doi.org/10.33120/porp-Vol15-Year2024-153>

12. Погрібняк Г. Окремі аспекти кризи середнього віку. *Проблеми та перспективи розвитку науки на початку третього тисячоліття у країнах СНД: матеріали VIII Міжнар. наук.-практ. інтернет-конференції (Переяслав-Хмельницький, 26–28 лют. 2013 р.)*. Зб. наук. пр / Упоряд.: Ю.В. Бобровнік, С.М. Кикоть, Ю.С. Табачок. Гол. Ред. В. П. Коцур. Переяслав-Хмельницький, 2013 р. С. 184–187. URL: http://neasmo.org.ua/zbirnuk_final_02_2013.pdf (дата звернення: 15.07.2024).

13. Руденко О. В., Ніколаєв Л. О., Мігальчан І. О. Феномен кризи середнього віку та її подолання засобами психологічного консультування. *Наукові перспективи*. 2023. № 11 (41). С. 1345–1359.

DOI: [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2023-11\(41\)-1345-1359](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2023-11(41)-1345-1359)

14. Стрельбицький М., Гринь М. Когнітивна війна росії проти України. *Наукові праці Міжрегіональної академії управління персоналом*. Юридичні науки. 2023. Вип. 1 (64). С. 46–52. DOI: <https://doi.org/10.32689/2522-4603.2023.1.7>

15. Центр економіко-правових досліджень. Інформаційна війна та її вплив на молодь (аналіз ефективності інформаційно-просвітницьких заходів). 2023. URL: <http://surl.li/udqkj> (дата звернення: 15.07.2024).

16. Chaphalkar, S. R. (2024). Middle age: A critical turning point for brain health and cognition. *News-Medical Life Sciences*. URL: <https://www.news-medical.net/news/20240320/Middle-age-A-critical-turning-point-for-brain-health-and-cognition.aspx> (дата звернення: 17.07.2024).

17. Gondek, D., Bernardi, L., McElroy, E. & Comolli, C. L. (2024). Why do Middle-Aged Adults Report Worse Mental Health and Wellbeing than Younger Adults? An Exploratory Network Analysis of the Swiss Household Panel Data. *Applied Research Quality Life*. <https://doi.org/10.1007/s11482-024-10274-4>

18. Lang, D., Cone, N., Lally, M.; Valentine-French, S., & Mather, R. (2022). Cognitive Development in Middle Adulthood. Individual and Family Development, Health, and Well-being. Iowa State University Digital Press.

19. Singh-Manoux, A., Kivimaki, M., Glymour, M. M., Elbaz, A., Berr, C., Ebmeier, K. P., Ferrie, J. E., & Dugravot, A. (2012). Timing of onset of cognitive decline: results from Whitehall II prospective cohort study. *BMJ (Clinical Research Ed.)*, 344(jan04 4), d7622. <https://doi.org/10.1136/bmj.d7622>